

Upr. e-mailen
30.05.2022
MR

Warszawa, 29 maja 2022 r.

dr hab. Przemysław Drapała, prof. ALK
Kierownik Katedry Prawa Cywilnego
Akademia Leona Koźmińskiego w Warszawie

*Włodzisław
Melon
- Doktorant
- promotor*

31.05.2022
Przewodniczący
Rady Dyscypliny Nauki Prawnej

dr hab. Wojciech Morawski prof. UMK

Recenzja

rozprawy doktorskiej Pana Krzysztofa Żebryka pod tytułem „Ograniczone wywłaszczenie na cele przemysłowe a służebność przesyłu w prawie polskim – studium prawnoporównawcze”

I. Ocena wyboru tematu rozprawy

Zgodnie z klasycznym zasadami recenzowania prac naukowych przedłożona mi rozprawa doktorska została poddana ocenie w oparciu o pięć następujących kryteriów: 1) zasadność wyboru tematu, 2) tezy badawcze i zastosowane metody badawcze, 3) kompozycja (budowa) rozprawy, 4) treść merytoryczna wraz wnioskami końcowymi oraz 5) tzw. strona warsztatowa. Niewątpliwie o tym, w jakim zakresie dana praca doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie zagadnienia naukowego oraz przyczynia się do rozwoju nauki prawa decydują przede wszystkim jej walory merytoryczne oraz prawidłowy dobór i zastosowanie metod badawczych.

Rozpocząć wypada od oceny zasadności wyboru tematu. Autor rozprawy podjął się niełatwego zadania dokonania wieloaspektowej analizy wzajemnych relacji dwóch instytucji prawnych usytuowanych w systemie prawa publicznego i prywatnego tj. ograniczonego wywłaszczenia na cele przemysłowe i ograniczonego prawa rzeczowego w postaci służebności przesyłu. Wśród celów pracy, których szersza ocena została przedstawiona w alszej części recenzji (zob. punkt 2) wskazano m.in. zbadanie zbieżności celów, funkcji, i treści obu instytucji prawnych również z uwzględnieniem ich ekonomicznych (kompensacyjnych) skutków. Tak określone zagadnieniu badawczemu nie poświęcono dotąd w polskim piśmiennictwie szerszych opracowań, w tym zwłaszcza monograficznych a niewątpliwie zasługuje ono na pogłębioną analizę. Z tych względów wybór tematu należy uznać za

uzasadniony. Wypada natomiast wyrazić zastrzeżenia co do samego ujęcia tematu. Zasadnie Autor wskazuje w nim dwie porównywane instytucje prawne, natomiast wątpliwości budzi łączne użycie w dalszej części tytułu wyrażen „w prawie polskim” i „studium prawno-porównawcze”. Tytuł powinien wskazywać na główny obszar analizy zaprezentowanej w pracy. Tym obszarem jest z pewnością polski system prawny. Dodanie w tytule wyrażenia „studium prawno-porównawcze” obok „prawa polskiego” może być odczytane jako sugestia, iż chodzi o porównanie do innych systemów prawnych, podczas gdy, praca obejmuje komparatystykę dwóch instytucji prawnych w ramach systemu polskiego.

II. Ocena tez i zastosowanych metod badawczych

We wstępie (s. 7 -10) Autor sformułował główne zagadnienia, będące przedmiotem analizy w pracy. Nie nadano im formy klasycznych hipotez (przypuszczeń) lub kompletnych tez badawczych podlegających następnie dowodzeniu, lecz pytań, na które poszukiwane będą odpowiedzi. Główny problem ujęty został w pytaniu, czy dokonane decyzją administracyjną ograniczone wywłaszczenie nieruchomości na cele przesyłowe wyklucza następczą możliwość ustanowienia względnie zasiedzenia służebności przesyłu? Jeśli do takiego wykluczenia nie dochodzi, to czy i w jakim zakresie wywłaszczenie wpływa na przesłanki ustanowienia służebności przesyłu? Autor sformułował ponadto 6 szczegółowych pytań badawczych (s. 7). Dotyczą one między innymi tego, czy ograniczone wywłaszczenie na cele przesyłowe i służebność przesyłu mają tożsame lub zbliżone funkcje i treść a zatem należy je traktować jako instrumenty prawne równoważne względnie konkurencyjne w ramach regulacji stanów prawnych urządzeń przesyłowych oraz tego, czy współistnienie tych instrumentów jest uzasadnione w warunkach gospodarki rynkowej i demokratycznego państwa prawa? Przedmiotem analizy w ramach pytań szczegółowych są także konsekwencje ekonomiczne stosowania tych instrumentów w szczególności kwestia, czy ustalenie odszkodowania z tytułu ograniczonego wywłaszczenia wpływa na wysokość wynagrodzenia należnego za ustanowienie służebności przesyłu? We wstępie wskazano również (s. 8), iż rozważania będą dotyczyły także problemu oddziaływania przepisów o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym na możliwość wywłaszczenia nieruchomości i ustanowienia służebności przesyłu. Zarówno główne jak i pomocnicze pytania badawcze zostały ujęte co do zasady prawidłowo w zakresie głównego wątku pracy tj. analizy wzajemnych relacji ograniczonego wywłaszczenia na cele przemysłowe i służebności przesyłu. Lektura dalszej części pracy

wskazuję, iż rozważania rzeczywiście koncentrują się wokół tak ujętych problemów badawczych. Zauważyć zarazem należy, iż w pytaniach badawczych nie pojawia się wskazany w tytule pracy aspekt analizy prawno-porównawczej.

Wśród zastosowanych metod badawczych dominuje metoda dogmatyczna, nazwana przez Autora dogmatyczno-prawną (s. 18). Praca opiera się na analizie treści norm prawnych przy wykorzystaniu różnych reguł wykładni z uwzględnieniem dorobku nauki prawa oraz orzecznictwa. Dokonując wykładni przepisów o wywłaszczeniu stanowiących publicznoprawny (władczy) instrument ingerencji w konstytucyjnie chronione prawo własności Autor zasadnie ogranicza a niekiedy całkowicie wyklucza stosowanie wykładni rozszerzającej. Istotne znaczenie w pracy ma także metoda historyczno-prawna. Została ona z powodzeniem zastosowana zwłaszcza w rozdziale 1, który obejmuje zagadnienia począwszy od wpływu kodyfikacji cywilnych XIX wieku (francuskiej, austriackiej i niemieckiej) na postrzeganie służebności w prawie polskim przed unifikacją (s. 25 i n) aż do wprowadzenia regulacji służebności przesyłu. W przy wykorzystaniu tej metody poszukiwano w pracy odpowiedzi na pytanie, dlaczego w określonych okres ustawodawca preferował regulację publicznoprawną umieszczania na nieruchomościach urządzeń przesyłowych w innych zaś sięgał do norm prywatnoprawnych. We wstępie rozprawy zapowiedziane zostało szerokie wykorzystanie metody komparatystycznej (s. 15-18), która została określona wręcz jako „wiodąca” (s. 16).

IV. Ocena kompozycji pracy

Obszerna, licząca ponad 540 stron rozprawa została podzielona na cztery rozdziały, z czego trzy ostatnie stanowią trzon pracy. Rozdział pierwszy, jak już wspomniano zawiera analizę historyczno-prawną regulacji posadowienia na nieruchomościach urządzeń sieciowych. Autor stawia w nim tezę, iż wprowadzenie do polskiego porządku prawnego służebności przesyłu przełamującej dychotomiczny podział na służebności gruntowe i osobiste ma swoje uzasadnienie historyczne (s. 74). Już na tle regulacji prawnorzeczowych obowiązujących w II Rzeczpospolitej dostrzegano potrzebę odrębnego (autonomicznego) uregulowania służebności o tego rodzaju celach i funkcjach. Wraz z rozwojem infrastruktury przesyłowej w XX w. zwiększyło się społeczno-gospodarcze zapotrzebowanie na takie rozwiązania prawne. W obszernym, obejmującym ponad 180 stron rozdziale drugim przedstawiona zostały podstawy konstrukcyjne i skutki ograniczonego wywłaszczenia nieruchomości w celach przesyłowych. Poddano w nim analizie charakter prawny decyzji wywłaszczeniowej (tym jej przedmiotowy,

podmiotowy i funkcjonalny aspekt) przesłankę celu publicznego wywłaszczenia oraz należne odszkodowanie. Rozdział trzeci obejmuje rozważania nad elementami konstrukcyjnymi i skutkami służebności przesyłu w kontekście jego porównania do ograniczonego wywłaszczenia na cele przemysłowe. W rozdziale czwartym zaprezentowane zostały najważniejsze wnioski wynikające z rozważań zawartych we wcześniejszych rozdziałach. Obejmują one wyniki porównania badanych elementów obu figur prawnych, ocenę wpływu wywłaszczenia na cele przesyłowe na możliwość ustanowienia lub zasiedzenie służebności przesyłu względnie służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu oraz relacje między wynagrodzeniem za ustanowienie służebności a odszkodowaniem z tytułu ograniczonego wywłaszczenia. Każdy rozdział został zwieńczony krótkim podsumowaniem, a w zakończeniu pracy Autor dokonał weryfikacji i uszczegółowienia postanowionych na wstępie tez badawczych (s. 507 – 523). Struktura pracy nie budzi zastrzeżeń i jest zgodna z przyjętymi na wstępie założeniami co do sposobu analizy obu instytucji. Wypada podkreślić, iż Autor starał się obie porównywane figury prawne badać w oparciu o te same lub zbliżone cechy lub elementy konstrukcyjne (ich charakter prawny, cel ustanowienia, trwałość, odszkodowanie lub wynagrodzenie), co umożliwiło wskazanie zbieżności i różnic.

V. Merytoryczna ocena rozprawy

Wypada rozpocząć od generalnej uwagi, iż recenzowana rozprawa została przygotowana na jednoznacznie dobrym poziomie merytorycznym a prezentowane zapatrywania Autor poparł staranną, wielopłaszczyznową i z reguły przekonującą argumentacją prawną. Zważywszy na obszerność tekstu i różnorodność problematyki analizowanej w pracy przedstawione poniżej uwagi szczegółowe odnoszą się do wybranych elementów i niektórych tez.

Rozdział II pracy zawiera analizę przesłanek, charakteru prawnego i skutków wydania decyzji administracyjnych dotyczących ograniczonego wywłaszczenia nieruchomości w celach przesyłowych. Należy w szczególności zwrócić uwagę na interesujące rozważania dotyczące odszkodowania przyznawanego z tytułu wspomnianego wywłaszczenia w trzech reżimach wynikających z ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, ustawy o gospodarce nieruchomościami względnie Kodeksu cywilnego przy uwzględnieniu także kontekstu konstytucyjnego (s. 200 i n.). Za trafną uważam tezę, iż w przypadku wywłaszczenia ograniczonego polegającego na posadowieniu na nieruchomości infrastruktury przesyłowej

zakres odszkodowania obejmuje koszt przywrócenia stanu poprzedniego (*restitutio in integrum*) a także zmniejszenie wartości nieruchomości. Z kolei w przypadku ograniczonego wywłaszczenia w celu utrzymania istniejących urządzeń przesyłowych (art. 124b ust. 1 u.g.n i art. 126 u.g.n.) odszkodowanie obejmuje również świadczenie za udostępnienie nieruchomości przez okres niezbędny dla czynności utrzymaniowych i konserwacyjnych (s. 210, s. 259). Stanowi ono funkcjonalny odpowiednik wynagrodzenia za korzystanie z nieruchomości (art. 224 k.c.). Zasadnie też Autor zauważa, iż ze względu na wspomniany zakres odszkodowania, w przeciwieństwie do wywłaszczenia sensu stricto, które następuje z chwilą odebrania lub ograniczenia prawa własności, ustalenie odszkodowania następuje dopiero po zakończeniu ingerencji wywłaszczeniowej (zakończeniu robót budowlanych obejmujących posadowienie nowych urządzeń przesyłowych lub zakończeniu prac konserwacyjnych).

Najbardziej kontrowersyjne zagadnienie analizowane w pracy wiąże się z pytaniem o to, czy decyzja o tzw. małym wywłaszczeniu (art. 124 u.g.n.) powoduje jedynie skutki w sferze ograniczenia podmiotowego prawa własności lub graniczenia użytkowania wieczystego, czy też zarazem tworzy tytułu cywilnoprawny do korzystania z nieruchomości zgodnie z przeznaczeniem urządzeń przesyłowych odpowiadający treści służebności przesyłu. W orzecznictwie Sądu Najwyższego jednoznacznie dominuje pogląd, zgodnie z którym decyzja o wywłaszczeniu wywołuje skutki takie same jak służebność przesyłu, co wyklucza późniejsze ustanowienie na podstawie umowy lub zasiedzenie prawa o jej treści (s. 433). W poprzednim stanie prawnym taki pogląd wyraził SN także w uchwale 7 sędziów (III CZP 87/13). Ten kierunek interpretacji podziela również część doktryny. Prowadzi on do nadania prymatu publicznoprawnym (władczym) metodom ograniczania prawa własności w zakresie budowania i utrzymywania urządzeń przesyłowych na cudzej nieruchomości. Autor w pracy broni zapatrywania, iż decyzja o tzw. małym wywłaszczeniu jako instrument publicznoprawny prowadzi jedynie do ograniczenia prawa własności lub użytkowania wieczystego, nie powoduje natomiast po stronie przedsiębiorcy przesyłowego nabycia cywilnoprawnego tytułu do korzystania z nieruchomości zgodnie z przeznaczeniem urządzeń przesyłowych (s. 427 – 438, s. 518). Podmiot uwłaszczony (przedsiębiorca) uzyskuje jedynie publicznoprawne prawo podmiotowe. Z tych względów ustanowienie służebności przesyłu nie jest zależne od wystąpienia przesłanki realizacji celu publicznego (właściwej dla decyzji administracyjnej), a zarazem nie może nastąpić na nieruchomości o nieuregulowanym stanie prawnym. Wprawdzie nie podzielam tego zapatrywania przedstawionego w pracy (prowadziłoby ono do sytuacji, w której po wydaniu decyzji wywłaszczeniowej dochodziłoby do ograniczenia prawa własności

a zrazem powstawałaby swego rodzaju „próżnia prawna” do chwili ustanowienia w drodze postanowienia sądu lub umowy służebności przesyłu względnie jej zasiedzenia), niemniej docenić należy wielopłaszczyznową i interesującą argumentację powołaną przez Autora w celu uzasadnienia tego poglądu (s. 427 i n.).

Konsekwencją wspomnianego wyżej zapatrywania jest uznanie w pracy, że wydanie decyzji o wywłaszczeniu na cele przesyłowe w wariantcie wybudowania oznaczonych urządzeń lub sieci nie wyklucza możliwości późniejszego jako to określono „uregulowania stanu prawnego” poprzez ustanowienie służebności przesyłu lub stwierdzenie jej nabycia przez zasiedzenie (s. 434, s. 455, s. 519). Ciekawe są uwagi Autora dotyczące ewolucji orzecznictwa sądowego w zakresie dopuszczalności zasiedzenia służebności przesyłu a przed jej wprowadzeniem do polskiego porządku prawnego - służebności gruntowej „o treści odpowiadającej służebności przesyłu”. Za zasadne uważam wyrażone wątpliwości dotyczące dopuszczalności zasiedzenia tej ostatniej kategorii służebności gruntowej w kontekście zasady *numerus clausus* ograniczonych prac rzeczowych oraz zakazu działania prawa wstecz (s. 455 – 456). Przekonują także uwagi Autora dotyczące konstrukcyjnych różnic między posiadaniem służebności przesyłu (w istocie posiadaniem rzeczy polegającym na znoszeniu przez właściciela nieruchomości istnienia urządzeń przesyłowych nad i pod powierzchnią oraz wykonywania czynności konserwacyjnych) a posiadaniem w pełnym zakresie nieruchomości. W konkluzji przyjęto, wbrew dominującemu stanowisku judykatury, iż wykonywanie uprawnień z decyzji wywłaszczeniowej polegającej na posadowieniu urządzeń przesyłowych na nieruchomości bez przyznania przedsiębiorcy przesyłowemu trwałych uprawnień do korzystania z tych urządzeń co do zasady powinno być kwalifikowane jako posiadanie nieruchomości w zakresie odpowiadającym posiadaniu służebności przesyłu co może prowadzić do zasiedzenia tej służebności (s. 471). Pogląd ten opiera się na założeniu braku tożsamości treści uprawnień wynikających z decyzji o tzw. małym wywłaszczeniu i służebności przesyłu.

Godna aprobaty jest teza, iż po ustanowieniu służebności przesyłu lub stwierdzeniu jej zasiedzenia wykluczone jest wydanie decyzji o ograniczonym wywłaszczeniu zarówno w celu posadowienia urządzeń przesyłowych na nieruchomości jak i ich konserwacji (s. 519). Brak wówczas przesłanki niezbędności dokonania wywłaszczenia oraz jego subsydiarny charakter.

Wypada też zwrócić uwagę na rozważania dotyczące wynagrodzenia za ustanowienie służebności gruntowej (art. 305² k.c.). Podzielałam zapatrywanie Autora, iż pomimo użycia przez ustawodawcę pojęcia wynagrodzenie zawiera ono w sobie dwa elementy składowe (nie wydaje

się natomiast w pełni adekwatne stwierdzenie, iż ma ono „hybrydowy charakter”, s. 510). Pierwszym elementem jest odpłatność za korzystanie przez przedsiębiorcę przesyłowego z określonej części nieruchomości po ustanowieniu służebności przesyłu (wynagrodzenie *sensu stricto*). Odnosi się ono do przyszłego okresu i jest ustalane stosownie do potrzeb (zakresu przestrzennego zajmowanej nieruchomości, czasu korzystania) przedsiębiorcy przesyłowego (s. 366). Nie należy wykluczać, co zauważa Autor, możliwości ustalenie tego elementu w postaci świadczenia okresowego. Drugi element obejmuje kompensację uszczerbku wynikającego z ograniczenia prawa własności nieruchomości związanego z faktem posiadaniem na niej urządzeń przesyłowych (s. 367 i n.). Odzwierciedla on zmniejszenie wartości i użyteczności nieruchomości. Przyjmuje on postać świadczenia jednorazowego.

Przekonująca jest teza końcowa Autora o tym, iż dalsze współistnienie w polskim systemie prawnym instrumentu publicznoprawnego w postaci decyzji o ograniczonym wywłaszczeniu na cele przesyłowe i prywatnoprawnej służebności przesyłu jest uzasadnione (s. 552). Ten pierwszy instrument jest w warunkach gospodarki rynkowej i demokratycznego państwa prawnego szczególnie przydatny w sytuacjach, w których inwestycje przesyłowe służą realizacji celu publicznego a ustanowienie służebności przesyłu w odpowiednim czasie jest utrudnione lub niemożliwe ze względu na nieuregulowany stan prawny nieruchomości. W podsumowaniu Autor szczegółowo odniósł się do postawionych na wstępie problemów (też) badawczych.

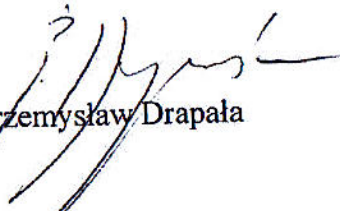
VI. Tzw. strona warsztatowa pracy

Praca została napisana poprawnym leksykalnie i gramatycznie językiem polskim i precyzyjnym językiem prawniczym. Styl Autora jest natomiast kwiecisty i cechuje się budowaniem zdań wielokrotnie złożonych (za rekordowe uważam zdanie na stronie 519 od początku akapitu drugiego, zajmujące łącznie 12 wersów, czyli 1/3 strony). Doceniając erudycję Autora sędzę, iż taki styl w nadmiarze utrudnia czytelnikowi zrozumienie niektórych fragmentów pracy a wywód staje się mniej przejrzysty. W pracy zauważalne są pojedyncze uchybienia stylistyczne lub gramatyczne (np. s. 458 „opisuje sytuację taką Ł.Strzępek kwalifikuje jako ...”, „metoda dogmatyczno-prawna” (s. 18) a „metoda dogmatycznoprawna” (s. 19) „metoda historyczno-prawna” (s. 19) a „rozważania historycznoprawne” (s. 22)). Liczbę, sposób wykorzystania a także cytowania źródeł należy ocenić w pełni pozytywnie.

VII. Podsumowanie

Recenzowana rozprawa jednoznacznie dowodzi dobrych umiejętności Autora w zakresie prowadzenia pracy badawczej, krytycznej analizy źródeł oraz prowadzenia merytorycznej argumentacji i interesującej polemiki (w tym z poglądami wynikającymi z ugruntowanych linii orzecznictwa Sądu Najwyższego). Na podkreślenie zasługuje dostrzegalna w pracy dobra znajomość Autora zarówno problematyki prawa publicznego (w zakresie wywłaszczenia nieruchomości), jak i prawa prywatnego, w szczególności rzeczowego oraz zdolność analizy wzajemnych relacji instytucji prawnych usytuowanych w obu tych gałęziach prawa. Przedstawione w pracy poglądy, w szczególności te krytyczne wobec dominujących obecnie zapatrywań judykatury mogą stać się podstawą do dalszych dyskusji w piśmiennictwie zmierzających do zmiany obecnych kierunków orzecznictwa.

W konkluzji stwierdzam, iż recenzowana praca w pełni odpowiada wymogom stawianym rozprawom doktorskim, ma cechy oryginalnego rozwiązania ujętego w tytule zagadnienia naukowego oraz dowodzi znacznej wiedzy teoretycznej Autora w dyscyplinie naukowej prawo cywilne. W konsekwencji w mojej ocenie praca ta może stanowić podstawę dalszych czynności w przewodzie doktorskim.

Przemysław Drapała